

LUND UNIVERSITY

Gränslös politik och demokrati i rörelse

Wennerhag, Magnus

Published in:

Den tömda demokratin - och vägarna tillbaka till makten

2004

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wennerhag, M. (2004). Gränslös politik och demokrati i rörelse. I A. Sörbom (Red.), *Den tömda demokratin - och vägarna tillbaka till makten* (s. 162-191). Agora.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Gränslös politik och demokrati i rörelse

Prolog

I slutet av 90-talet är jag på studiebesök på LO, TCO och SACO:s kontor i Bryssel. LO-ombudsmannen talar om betydelsen av fackligt samarbete över gränserna. En globaliserad värld kräver globalt samarbete, säger han. Fast det finns ju ändå skillnader. ”Om vi beslutar om att hålla en gemensam europeisk facklig kampanj brukar det sluta med att italienarna drar ihop en demonstration med två miljoner deltagare, när vi i Stockholm arrangerar ett seminarium på LO-borgen.”

I december 2001 är jag återigen i Bryssel. Denna gång för att som forskare studera protesterna mot Europeiska rådets toppmöte i staden.

Två år har gått sen demonstrationerna mot världshandelsorganisationen WTO 1999, som satte den amerikanska hamnstaden Seattle på den dagspolitiska kartan. Det som då förvånade många var att AFL-CIO (den amerikanska motsvarigheten till LO) var en av de drivande aktörerna, i samarbete med miljö- och konsumentorganisationer. Rörelser som tidigare hade slagits för sina specifika frågor, mot varandra, såg sig plötsligt som delar av samma politiska kamp. Frågan som samlade var ”globaliseringen”.

Ett knappt år har gått sedan det första World Social Forum hölls i den sydbrasilianska staden Porto Alegre. Som ett gräsrotternas svar på eliternas World Economic Forum i schweiziska Davos möttes rörelser och organisationer från hela världen. Under parollen ”En annan värld är möjlig” knöts kontakter och alternativ till den nyliberala globaliseringen diskuterades. Bland de drivande bakom forumets tillkomst fanns brasilianska Arbetarpartiet, den fackliga centralorganisationen CUT och de jordlösa lantarbetarnas organisation MST och den franska franska organisationen Attac.

Ett halvår har gått sedan det senaste mötet för Europeiska rådet, som Sverige var värd för. I samband med toppmötet i Göteborg hölls ett antal – med svenska mått – väldigt stora demonstrationer. De tre största demonstrationernas huvudteman – krav på Sveriges utträde ur EU, en allmän kritik mot den ekonomiska globaliseringens avigsidor och nyliberalismen, samt kritik mot ett USA under Bushs ledning – tycks ge uttryck för att målet för protesterna varierar, mellan den egna nationella regeringen, regionala och globala övernationella organ som EU och IMF, samt ett annat lands regering. Trots en massiv mobilisering hamnar fokus på de kravaller som utbryter i samband med en av de mindre demonstrationerna.

Europafackets demonstration i Bryssel böljar på i flera timmar, med representanter från stora delar av europeisk fackföreningsrörelse. Inte två miljoner, fast väl hundra tusen deltagare. Fast jag ser inga representanter från varken LO, TCO eller SACO. ”Facket i andra länder har som tradition att gå ut på gatorna och jag förstår att de måste. Men vi har ett mycket effektivare sätt”, säger Industrifackets ordförande Leif Ohlsson i en kommentar.¹

Ett drygt år efter demonstrationerna i Bryssel, den 15 februari 2003, demonstrerar fler än en miljon människor i Rom. USA:s planerade krig mot Irak är målet för protesterna. Fast det är inte bara italienarna som tar till gatan. I åtminstone sexhundra städer till världen över, i

¹ Citerat ur Elisabet Hoff, ”Europafacket backar inte för stenkastare”, *Dagens Arbete*, augusti 2003.

sextio länder, demonstrerar samma dag uppskattningsvis tretton miljoner människor mot samma företeelse. I Stockholm samlas runt femtio tusen människor på Norra Bantorget, för att därefter tåga i riktning mot USA:s ambassad.²

Initiativet till demonstrationerna den 15 februari togs i sin tur vid det första europeiska sociala forumet, som hölls i Florens hösten 2002. På samma sätt som på global nivå, har efter Florens ett årligt europeiskt forum arrangerats. Även på lokal nivå sprider sig denna mobiliseringsform. I Sverige har till dags dato arrangerats ett antal lokala forum, både i storstäderna och på mindre orter. Vid Stockholms sociala forum i maj 2004 återfinns bland de organisationer som ligger bakom arrangemanget bland andra Attac, Afrikagrupperna och LO-distriktet i Stockholm. Vid detta forum står jag själv, tillsammans med några andra rörelseforskare, och delar ut enkäter till besökarna vid forumet.

Vad är nytt och vad är gammalt?

Under 2000-talets första år tycks nya former av protester och sätt att mobilisera och organisera sig göra sig gällande, världen över. Något som ovanstående summering ger en rad exempel på. Kring en kritik av senare års ekonomiska globalisering samlas en rad organisationer och rörelser, för att gemensamt protestera mot såväl internationella och övernationella organ som nationella regeringar och den politik som dessa står för. Förutom som en kritik mot globaliseringens former, kan protesterna samtidigt ses som ett globalt fenomen i sig. Genom transnationella nätverk och organisationer knyts regionala, nationella och lokala protester och mobiliseringar samman. På samma sätt som vi sett hur ekonomiska värden och styrningsformer cirkulerar och sprider sig globalt, ser vi nu hur såväl protestformer som politiska krav på en annan global ordning sprider sig över nationsgränser. Den brokiga formering av olika aktörer som kommit att kallas den globala rättviserörelsen tycks fördjupa globaliseringen, och ge den en politisk och kanske även demokratisk dimension.

Vad är det då som är ”nytt” med denna rörelse, egentligen? Varför uppkommer den just nu? Vilka är det som är de centrala aktörerna inom den? Vad vill de som är aktiva inom denna rörelse? Och går det verkligen att tala om den som *en* rörelse? I denna artikel skall jag försöka att reda ut några av dessa frågeställningar, i relation till en enkätundersökning som jag i maj 2004 genomförde tillsammans med fyra andra rörelseforskare (Hilma Holm, Johan Lindgren, Henrik Nordvall och Adrienne Sörbom) vid tre lokala sociala forum i Sverige.³ Tanken med vår undersökning var att på forumen komma i kontakt med ett urval som i någon mån kan ses som ett representativt tvärsnitt av dem som i Sverige på något sätt är mer eller mindre aktiva inom den globala rättviserörelsen. En rörelse är per definition inget som låter sig fångas i en entydig population, då den till skillnad från en organisation är en öppen miljö där i princip vem som helst kan vara med. Vårt material visar dock – särskilt med tanke på att det är insamlat vid tre olika forum – att konsistensen i social sammansättning och politisk inriktning är tillräckligt stor för att man skall kunna se detta fenomen som en del av en sammanhängande rörelsekontext.

² Magnus Wennerhag, ”Globaliseringsrörelsen - en ny social rörelse eller en klassisk konfliktdimension i nytt sammanhang”, *Sociologisk forskning*, nr 3 2003.

³ I denna text kommer bara ett urval av materialet från undersökningen att presenteras, och främst vara av deskriptiv karaktär, eftersom allt material inte är analyserat. En mer utförlig analys kommer att publiceras vid ett senare tillfälle.

Genom enkäten ville vi undersöka vilka grupper och personer som denna rörelse egentligen mobiliserar, vilka frågor de upplever som viktiga och vilken syn på politik och påverkan som finns. Eftersom vi förutsätter att det rör sig om ett gränsöverskridande fenomen är det naturligtvis intressant att även se i vilken utsträckning som aktivisterna är gränsöverskridande i sin aktivism och hur deras attityder skiljer sig mot aktivister i andra länder. Denna transnationella jämförelse har varit möjlig, då det vid andra sociala forum gjorts liknande enkätundersökningar. Jag kommer här främst att relatera till de undersökningar som har gjorts i Italien, vid Genua Social Forum i samband med demonstrationerna mot G8 2001.⁴ För att skapa en bild av hur forumbesökarna förhåller sig till den svenska befolkningen i sin helhet, kommer även vissa jämförelser att göras utifrån undersökningar av svenskarnas syn på politik och politiskt handlande.⁵

Som modell för de sociala forumen står det första World Social Forum, som arrangerades för första gången i januari 2001 i Porto Alegre. Sedan det första världsförbundet har det hållits ett nytt årligen, hittills tre i Porto Alegre och ett i Mumbai, Indien. Som tidigare nämntes har därefter såväl ett antal regionala och ett otal lokala forum anordnats. Efter att först ha varit i Florens har European Social Forum därefter hållits i Paris och London. I Sverige har runt tio forum hittills arrangerats.

Det som har kännetecknat forumen är förutom sammanflödet av ett otal olikartade aktörer även en mångfald av aktiviteter, i form av seminarier, paneldebatter, workshops, kulturaktiviteter, bokbord, demonstrationer, med mera, arrangerade av enskilda eller samverkande organisationer. Genom forumen har tyngdpunkt kunnat läggas vid möten mellan olika organisationer, grupper och individer för erfarenhetsutbyten, samtal om de frågor som engagerar, samt diskussioner om hur och i vilken riktning man bör förändra samhället. På något som skulle kunna ses som en blandning av en gigantisk studiecirkel och en rockfestival för politik – fast där man inte bara kan välja att konsumera olika stilar utan dessutom själv aktivt deltar – har under de flesta forumen människor från olika sammanhang mötts för att ägna sig åt samtal om förändrande demokratiarbete under ett antal dagar. Vid det andra World Social Forum 2002, som varade en vecka, hölls fler än tusen workshops och seminarier. Antalet deltagare var runt 50 000 och de kom från 130 olika länder och fler än 1000 organisationer.

Om åren efter Seattle kom att kännetecknas av många mobiliseringar i form av toppmötesdemonstrationer, har det snarare varit de sociala forumen som under senare år har varit en av den globala rättviserörelsens främsta uttrycksformer. Att göra en undersökning i ett sådant sammanhang, föll sig naturligt, om man vill ha en bra bild av den globala rättviserörelsen och dem som känner sig som en del av denna rörelse.

Gränsöverskridande aktivism inget nytt

⁴ Den italienska undersökningen genomfördes av Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter och finns publicerad på tyska som *No Global – New Global. Identität und Strategien der Antiglobalisierungsbewegung* (Hemsbach: Campus Verlag, 2003). Ett kapitel ur denna undersökning finns publicerad på svenska som "En global rörelsens identitet", Fronesis nr 16-17 (2004). På engelska finns en redovisning av samma undersökningar samt ytterligare två, i Donatella della Porta, "Multiple Belongings, Tolerant Identities, and the Construction of 'Another Politics': Between the European Social Forum and the Local Social Fora", i Donatella della Porta och Sidney Tarrow, *Transnational Protest and Global Activism* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2005).

⁵ Det material som främst kommer att användas är SOM-institutets undersökning 2003 (Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Ju mer vi är tillsammans* (Göteborg: SOM-institutet, Univ., 2004)) samt *De kallar oss unga*, Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003, Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:1.

I de inledande bilderna från händelser förknippade med den globala rättviserörelsen, går det att se några typiska drag. Ett av dessa är den gränsöverskridande karaktären hos denna rörelse. Om politik och rörelseaktivism under längre tid setts som något som främst försiggår inom nationalstatens gränser, tenderar senare tids protester och aktivism att i allt större utsträckning röra sig över dessa gränser.

Frågan är dock om detta är något radikalt nytt för politiska protester och sociala rörelser, sett i ett längre historiskt perspektiv. Den gränsöverskridande spridningen av rörelsers idéer, mobiliserings- och organisationsformer har varit central under många av radikaliseringsvågorna sedan den moderna revolten framför alla andra, den franska revolutionen. Exempelvis ledde 1848 års franska februarirevolution till ett flertal arbetarrevolter i olika europeiska länder, däribland de så kallade marskravallerna i Stockholm 1849. Studentprotesterna våren 1968 är ett annat exempel på hur samtidiga mobiliseringar skedde utifrån likartade idéer – bortom det kalla krigets och andra uppdelningar – i Berkeley såväl som i Belgrad, i Prag såväl som i Paris, i Buenos Aires såväl som i Tokyo.

Speciella protestformer, som formats i en specifik nationell kontext, har många gånger spridit sig till helt andra kontexter. Gandhis icke-våldsstrategi togs upp av såväl medborgarrättsaktivister i USA, som av fredsrörelsen i stora delar av världen.

I spridandet av aktivismen har inte heller sällan specifika rörelseorganisationer varit viktiga. Arbetarrörelsen framstår här som ett tydligt exempel, med sina gränsöverskridande internationaler. Såväl förstamajdemonstrationer som kraven på åtta timmars arbetsdag, som hade sin upprinnelse i den amerikanska arbetarrörelsens mobiliseringar under mitten av 1880-talet, gjordes genom andra internationalens försorg till centrala angelägenheter för hela den internationella arbetarrörelsen.

Arbetarrörelsens internationaler visar även den tidiga uppkomsten av transnationella mötesplatser för rörelser, där aktivister från en rad nationella kontexter kunde mötas för att gemensamt diskutera kring målsättningar, analyser och strategier.

En annan aspekt är hur lokala eller nationella aktörer har använt sig av befintliga transnationella nätverk eller aktörer, för att lättare kunna driva igenom sina krav lokalt eller nationellt. Här kan vi exempelvis se hur organisationer som Amnesty används för att skapa legitimitet i kritiken av den egna regeringens övergrepp mot medborgerliga rättigheter.

En historisk tillbakablick visar alltså att dessa former av gränsöverskridande rörelseaktivism inte är något radikalt nytt. Frågan är då i vilka avseenden som den globala rättviserörelsens mobiliseringar under senare år går att se som något nytt.

Nyliberalismen, nationalstatens försvagning och det demokratiska underskottet

De bägge sociologerna och rörelseforskarna Donatella della Porta och Sidney Tarrow menar att det, trots att det i övrigt är möjligt att göra historiska återkopplingar, går att se ett antal verkliga förändringar som går att koppla samman med senare års ökning av transnationella rörelsemobiliseringar. Förändringen har som de ser det främst att göra med den ökade makt som inter- och övernationella institutioner har fått under senare år, genom den process som brukar kallas globalisering, och det sätt som denna makt har använts på, det vill säga den politiska inriktning som exempelvis IMF, Världsbanken, WTO och EU har haft. Kopplat till

denna förändring är naturligtvis de sociala och ekonomiska effekter som denna politik har fått, världen över.⁶

I mer populära framställningar framstår många gånger globaliseringen som en statens kapitulering inför det globala kapitalet, som en avreglering av marknadsfären på global nivå, och att politiken därigenom satts på undantag. Många samtida samhällsteoretiker väljer dock att peka på hur dessa förändringar i produktion och samhällslivets organisation snarare bygger på en pågående förändring i politikens reglering av marknad och ekonomi.⁷ Till stor del handlar det dock fortfarande om nationalstatsbaserade globala organ – som IMF och Världsbanken som reglerar nationalstaters utgiftsnivåer och penningpolitiska regimer, eller WTO som reglerar handelsflöden och etableringsrättigheter för företag.

I relation till dessa organ är förvisso nationalstaten i rent formell bemärkelse suverän, men kan samtidigt utsättas för en rad såväl informella som formella sanktionsmekanismer som i praktiken sätter suveräniteten ur spel. Men det rör sig också om helt transnationella aktörer, som har en globalt reglerande kraft: globala skiljedomsinstitut som löser tvister utanför nationalstatens juridiska rum, ISO-standardinstitut som styr produktionens utformning, eller informella mötesplatser som World Economic Forum, där företagsledare och ledare för mäktiga stater och internationella organ knyter kontakter. Viktigt att notera är att nationalstaterna har såväl bidragit till denna utveckling, som spelar en viktig roll i den nya konfiguration av globala styrningsmekanismer som växt fram.

Under större delen av 1900-talet låg de flesta av politikens beslutsområden och det mesta av dess makt inom nationalstatens gränser (åtminstone vad gäller de länder i Nord som i reell mening har varit suveräna). Politikens legitimitet skapades i relation till ett demos som sammanföll med invånarna inom ett specifikt nationellt territorium, samtidigt som det politiska deltagandet var knutet till det nationella medborgarskapet.

Det vi idag ser är hur nationalstatens makt delvis sprids ut till en rad olika nivåer och organ, som i allt mindre utsträckning sammanfaller med det ett nationellt territorium.⁸ Denna utspridning av makt påverkar naturligtvis förutsättningarna för både institutionaliserade politiska aktörer (som partier) och icke-institutionella (som rörelseorganisationer) att påverka samhällsutvecklingen och föra fram nya politiska frågeställningar. Om det nationella parlamentet inte längre kan besluta över det som det tidigare beslutade om, måste kritik och protester riktas mot andra beslutsnivåer, samtidigt som dessa inte erbjuder den insyn eller kanaler till inflytande som under årtionden tillkämpades av rörelser i nationalstaterna. Men kritiken och protesterna påverkas inte bara av att makt överförs från den nationella nivån till andra nivåer. Det finns även inre mekanismer som förstärkts under senare år, såsom partipolitikens professionalisering och minskade beroende av aktiva medlemmar.⁹ Framväxten av den globala rättviserörelsen går i mångt och mycket att relatera till dessa förändringar. Den går både att se som en kritik mot att möjligheter till inflytande har gått förlorade på det nationella planet, och som krav på att få vara med och påverka de

⁶ Sidney Tarrow och Donatella della Porta, "Conclusion: 'Globalization,' Complex Internationalism, and Transnational Contention", i della Porta och Tarrow (2005), s 228 ff.

⁷ Se exempelvis Michael Hardt och Antonio Negri, *Imperiet* (Munkedal: Glänta produktion och Vertigo, 2003), eller Saskia Sassen, "Mångfaldigandet av gränsöverskridande styrningsmekanismer", i *Fronesis* nr 14-15 (2004).

⁸ Jeremy Brecher, Tim Costello och Brendan Smith, *Globalization from Below* (Cambridge: South End Press, 2000), s 33-45.

⁹ Se exempelvis Göran Ahrne och Apostolis Papakostas, "Behövs medlemmarna", i *Sociologisk forskning* nr 3 2003.

internationella och transnationella organ och aktörer som i allt större utsträckning påverkar människors vardag genom sina beslut.

Det demokratiska underskottet inom den nya gränsöverskridande politiska ordningen är svår att isolera från den politiska kursomläggning som denna är förknippad med. Det går alltså inte att se rörelsens framväxt separerat från den politik som har förknippats med maktens nya organisering. De nya regleringsformer som internationella organ som WTO, IMF och EU har stått för har i många avseenden underminerat de värn mot finansiell spekulation och social dumping som en mer sluten nationalstat kunde erbjuda. Det så kallade ”Washington consensus” (som syftar på den ekonomisk-politiska inriktning som Washingtonbaserade institutioner som IMF och Världsbanken har haft under de senaste årtiondena) har effektivt satt en rad av keynesianismens regleringsformer ur spel, med förändrade förutsättningar för att bedriva en välfärdspolitik som följd.

Många av senare års protester har därför gällt frågor som välfärdstatens nedmontering, u-ländernas skuldbörda och finansmarknadernas avreglering. Kring dessa frågor har också specifika organisationer och kampanjer skapats, såsom Attac med sitt krav på en global skatt på finansiella transfereringar eller kyrkornas kampanj Jubel 2000, med krav på avskrivningar av tredje världens skulder. Det har rört sig om traditionell facklig kamp, riktad mot de effekter som en fri rörlighet av varor, kapital och arbetskraft skapar, och miljöaktivisters protester mot att landvinningar på miljöområdet betraktas som handelshinder i de framväxande globala handelsregimerna.

Kritiken mot förändringarna av ekonomins reglering har även rört en allmän utbredning av marknadsrelationer till allt fler livsområden. Det har handlat om indiska bönders kamp mot transnationella företags försök att med hjälp av genmanipulerade grödor skapa ett behov av att köpa utsäde kommersiellt, och av hur detta underlättas av ett framväxande globalt regelverk för intellektuella rättigheter. Eller om Reclaim the streets-aktivister i västvärlden som använt gatufester för att kritisera kommersialiseringen av det urbana rummet och hävda rätten till att organisera aktiviteter som inte förutsätter konsumtion av varor eller tjänster.

Sammantaget kan man se att kritiken mot den bristande demokratin har tvinnats samman med en kritik av nyliberal ekonomisk politik. Denna kritik har främst yttrat sig genom toppmötesdemonstrationer mot globala institutioner och genom alternativmöten. Detta är inte något som kom med WTO-demonstrationerna i Seattle 1999 eller World Social Forum i Porto Alegre 2001, utan det finns en rad förelöpare de senaste tio-tjugo åren. Före Seattle hölls under 80-talet demonstrationer mot de globala institutionernas toppmöten (exempelvis 1988 i Berlin, mot Världsbanken och IMF, Internationella valutafonden; 1990 i Bryssel, mot de förhandlingar som ledde fram till WTO; eller i Syd, massdemonstrationer mot IMF:s politik redan under 80-talet).¹⁰

Samtidigt går det att se hur det, från 70-talet och framåt, i samband med FN:s stora konferenser har arrangerats ”alternativkonferenser”, vilket ofta också varit fallet vid andra

¹⁰ Jürgen Gerhards och Dieter Rucht, ”Mesomobilization: Organizing and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany”, *American Journal of Sociology*, vol 98, no 3 (1992), s 555-596; Brecher, Costello och Smith (2000), s 12; Jens Ergon, ”Leksakstillverkarens idé”, i Jens Ergon (red), *Rörelsernas tid* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2003), s 46.

globala institutioners toppmöten (exempelvis 1984, i samband med ett G7-möte).¹¹ Det som har kännetecknat de sociala forumen är emellertid att de, till skillnad från tidigare alternativkonferenser, varit fristående forum, snarare än arrangemang gjorda i samband med pågående toppmöten i samma stad. Som en av det världssociala forumets föregångare brukar även nämnas det intergalaktiska möte mot nyliberalismen som Zapatistgerillan sammankallade i Mexiko 1996.¹² Uppkomsten av dessa nya protest- och mobiliseringsformer blir därigenom nära kopplad till att makten över ekonomi och samhälle har förändrats, och de globala ekonomiska institutionernas stärkta position.

Men även i andra avseenden, än de som är direkt förknippade med politikens och ekonomins förändringar, har senare års rörelseaktivism inneburit förändringar i riktning mot en gränsöverskridande politik. della Porta och Tarrow pekar exempelvis på hur ny informations- och kommunikationsteknik, i kombination med en ökad tillgänglighet till dessa, har underlättat såväl organiserandet av kampanjer och evenemang som skapat nya kanaler för rörelserna att sprida sitt budskap.¹³

Förhållandet mellan fack, partier och de nya protesterna

I den inledande prologen ges uttryck för den svenska fackföreningsrörelsens ambivalenta förhållande till den globala rättviserörelsens mobiliseringar och kritik. Detta är förvisso inget nytt fenomen. För institutionaliserade aktörer kan länkar till kritiska rörelser erbjuda såväl ökad legitimitet som en vitalisering, samtidigt som nya rörelser genom kontakten med institutionaliserade aktörer kan vinna ett större direkt inflytande eller komma i åtnjutande av resurser av olika slag. Å andra sidan kan det vara besvärligt för institutionaliserade aktörer att förknippas med rörelser som väljer att agera okonventionellt, samtidigt som icke institutionaliserade rörelser riskerar att slukas upp av allt för nära samarbete med dem som har makten och resurserna.

Men samtidigt skulle denna ambivalens kunna bero på andra, mer tidsbundna mekanismer, som är knutna till politikens och ekonomins förändringar. Den minskade betydelsen av det nationella politiska rummet innebär helt tydligt en förändring för sociala rörelsers möjligheter att påverka staten och institutionaliserade aktörer som partier. Den korporativa statens förhandlingsmekanismer och förmåga att inkorporera massrörelser i beslutsfattande, implementerings- och legitimeringsprocesser – som i Sverige fick sitt emblematiska uttryck i Saltsjöbadsandan – tycks sakta men säkert ha urholkats i och med globaliseringen. Avtagande engagemang i fackföreningar och andra forna folkrörelser samt fallande medlemsstatistik för partier vittnar om detta brutna samband. Även förmågan att inkorporera de mer bångstyriga rörelseprotesterna tycks minska. Om en händelse som Båstadskravallerna 1968 kunde hanteras genom att de protesterande, genom en mer öppen debatt i media och genom konferenser anordnade av regeringen, tilläts ta plats i den nationella politiska offentligheten, ser vi hur Göteborgskravallerna 2001 kringgärdades av mer tydligt utdefinierande processer, såväl politiska, mediala som juridiska.

Även när det gäller andra aspekter av förhållandet mellan stat, partier och rörelser kan man se hur dessa påverkas av transnationaliseringsprocesser. Exempelvis den polisiära hanteringen

¹¹ Håkan Thörn, *Globaliseringens dimensioner* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2002), s 154; Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter, *No Global – New Global. Identitet und Strategien der Antiglobalisierungsbewegung* (Hemsbach: Campus Verlag, 2003), s 21.

¹² Petter Larsson, *Proteststormen* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2001), s 61.

¹³ Tarrow och della Porta (2005), s 229.

av demonstrationer förefaller de senaste årens toppmötesdemonstrationer ha bemötts med likartade strategier i många länder. Om polisen från 70-talet och framåt blev allt mer tolerant, använde färre tvångsåtgärder och inriktade sig mer på förhandling – såväl i Italien som i västvärlden generellt – tycks det ökade polisiära internationella samarbetet idag innebära det motsatta. Demonstranternas rätt att utöva sina medborgerliga rättigheter har i allt större utsträckning underordnats bland polisens prioriteringar, till förmån för skyddet av själva toppmötena.¹⁴

Det som tidigare omnämndes som partipolitikens professionalisering går inte heller att isolera från politikens tendens till gränsöverskridande. Deltagande i politiska nätverk mellan ”progressiva regeringar” samt anammandet av intrikata tekniker för opinionsundersökningar och politisk marknadsföring, går att se som resultat av ökade kontakter med likartade politiska aktörer i andra länder.¹⁵ Det är en utveckling som har inneburit att partier och rörelser som tidigare varit beroende av sina medlemmars aktivitet allt mer har fjärrat sig från traditionellt folkrörelsearbete till förmån för en massmediaanpassad politik och organisation.

Politikens och ekonomins allt mer gränsöverskridande karaktär tycks alltså i grunden förändra demokratins och gräsrotsaktivismens förutsättningar och möjligheter till påverkan. Frågan är då hur de som är aktiva inom den globala rättviserörelsen ser på dessa förändringar. Vilka är det som är aktiva inom den, och hur ser de på politikens och demokratins möjligheter? Låt oss göra ett nedslag i ett sammanhang där man skulle kunna vänta sig att få svar på dessa frågor.

Forumdeltagarnas bakgrund, politiska erfarenhet och attityder

I Sverige hölls de första sociala forumen hösten 2002: Östergötland Social Forum i Norrköping och Skåne Social Forum i Lund. Under 2003 hölls ett socialt forum i Uppsala samt ett mindre i Frölunda. För att betona att det rörde sig om lokalt förankrade arrangemang, utan behov av tillresta från andra delar av landet, och för att dra fördelar av nationell samordning och uppmärksamhet, hölls andra helgen i maj 2004 parallella sociala forum i Lund, Stockholm, Uppsala och Umeå, följt en vecka senare av Göteborgs sociala forum.

Under ett antal dagar var alltså de centrala aktörerna inom den globala rättviserörelsen i Sverige sysselsatta med att skapa en demokratisk arena för såväl aktivister som allmänhet. För att få svar på en mängd frågor om denna rörelse – dess aktivister, sympatisörer och andra som rör sig i dess utkanter – genomförde vi därför en enkätundersökning vid Skåne Social Forum i Lund, Stockholms sociala forum och Göteborgs sociala forum. 1 066 enkäter samlades in, från dem som besökte de tre forumen.¹⁶ I Lund samlades 528 enkäter in, i Stockholm 265 och i Göteborg 273.¹⁷

¹⁴ Andretta, della Porta m fl (2003), s 122 ff; s 152.

¹⁵ Se exempelvis Klas Gustavsson, *Socialismens liv efter döden* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2004), s 109 ff.

¹⁶ Det uppskattas av arrangörerna till Skåne Social Forum att det kom 7 300 personer till de seminarier som hölls. Detta är inte samma sak som antalet besökare, då en del kan ha besökt flera seminarier, samtidigt som andra kan ha besökt forumet av andra skäl än en vilja att lyssna på seminarium (exempelvis för att botanisera bland bok- och informationsbord). Motsvarande siffra för Göteborgs sociala forum är 2 395 seminariebesökare. För Stockholms sociala forum finns ingen siffra på hur många seminariebesökarna var, men utifrån hur många inträdespass som löstes uppskattar arrangörerna antalet deltagare till cirka 1000.

¹⁷ Svarefrekvensen för enkäterna i Lund var 58,1 procent, för Göteborg 47,5 procent och för Stockholm 35,3 procent. Detta innebär en total svarsfrekvens på 47,4 procent. (Mycket talar dock för att själva svarsfrekvensen egentligen är högre, då det förekom att personer som tidigare hade mottagit en enkät kom tillbaka dagen efter och frågade efter en ny med hänvisning till att de hade glömt enkäten hemma.)

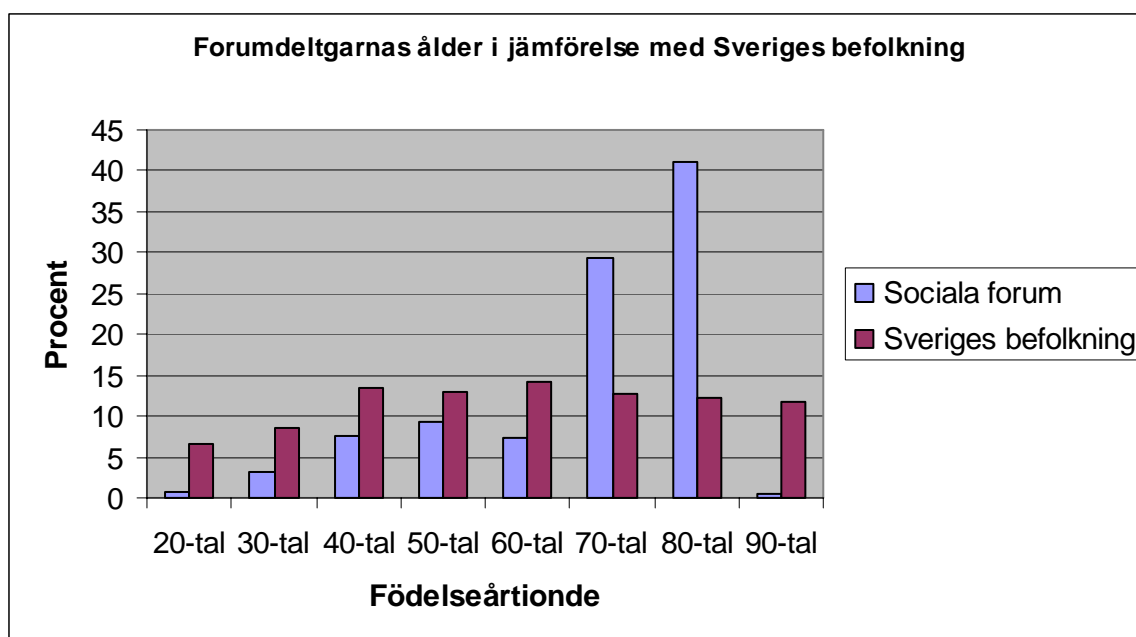
Vid Skåne Social Forum deltog 110 olika organisationer och 148 seminarier och andra arrangemang hölls. Under Göteborgs sociala forum hölls 60 arrangemang och 70 organisationer deltog. Vid Stockholms sociala forum deltog 130 organisationer och över 200 arrangemang hölls. Bland de deltagande organisationerna fanns såväl etablerade som oetablerade organisationer, från en rad olika politiska och organisatoriska kontexter. En stor del av Rörelsesverige tycktes samlat, åtminstone från den politiska mitten och vänsterut.

Som nämndes gjordes en motsvarande italiensk undersökning under G8-demonstrationerna i Genua, där runt 800 intervjuer genomfördes med italienska aktivister. Jämförelser med denna undersökning kan troligen visa i vilken utsträckning den svenska rörelsekontexten sammanfaller med den italienska. Denna jämförelse kan förhoppningsvis säga något om i hur stor utsträckning den globala rättviserörelsen verkligen går att se som ett gränsöverskridande fenomen, och i vilka avseenden den nationella politiska kontexten och rörelsekulturen är betydelsefull.

Ålder, social bakgrund och kön

När det gäller forumbesökarnas ålder går det att konstatera att den globala rättviserörelsen attraherar grupper, som annars brukar tillskrivas ett lågt politiskt engagemang. Bland forumbesökarna är det 70- och 80-talisterna som dominerar (71 procent): 8 procent är yngre än 19 år (jämfört med 7 procent i Genua), 42 procent är mellan 19 och 25 år (Genua: 51 procent), 23 procent är mellan 26 och 35 år (Genua: 25 procent) och 27 procent är över 35 år (Genua: 17 procent).

En jämförelse med svensk befolkningsstatistik kan ge en bild av hur dessa proportioner förhåller sig till befolkningen i sin helhet. Bland forumbesökarna är alltså 71 procent födda under 70- eller 80-talet. Motsvarande siffra för Sveriges befolkning är 25 procent. Andelen forumbesökare som är födda under 40-, 50- och 60-talen är 24 procent, när motsvarande siffra för hela befolkningen är 41 procent.

Den inom sociala rörelseforskning omhuldade tesen att det främst är ungdomar som är aktiva inom rörelser, tycks alltså bekräftas av vårt material.¹⁸ Men i jämförelse med materialet från Genua tycks det finnas en något större åldersspridning i det svenska materialet, med en större representation av dem som är äldre än 35 år. Det ibland gjorda antagandet om att den nya rörelsekontexten enbart skulle bestå av ungdomar och gamla aktivister från 68-generationen tycks dock inte ha något fog för sig. De som är födda på 40-, 50- och 60-talen utgör alla vardera mellan 7 och 9 procent av besökarna. Hursomhelst tycks forumen mobilisera många ungdomar, i en tid då ungdomars bristande politiska engagemang blivit något av ett mantra.¹⁹

När det gäller de socioekonomiska variablerna kan det konstateras att den svenska rörelsekontexten i likhet med den italienska till stor del består av studenter. 44 procent uppgav sig vara studerande på grundskole-, gymnasie- eller högskolenivå (jämfört med 50 procent i Genua). 19 procent är arbetslösa, tillfällig- eller deltidsarbetande (jämfört med 11 procent i Genua²⁰). I vårt material anger sig 21 procent vara fast anställda, 5 procent pensionerade och 5 procent frilansare eller egenföretagare.

På samma sätt som bland aktivisterna vid G8-demonstrationerna, har en stor andel av besökarna vid de svenska forumen hög utbildning. Så många som 47 procent har högskoleexamen (jämfört med 48 procent i Genua). Andelen med högskoleexamen i den svenska befolkningen i sin helhet (i en motsvarande ålderspopulation) är 21 procent.²¹

Vad dessa siffror säger är inte uppenbart. Till viss del tycks de bekräfta 70-talets analys om att rörelseaktivism idag främst är kopplad till ”den nya medelklassen”.²² I ett längre historiskt perspektiv har dessutom politisk aktivism väldigt ofta på något sätt dominerats av människor som tillhör en löst definierad ”medelklass”.²³ För att kunna säga något mer definitivt, bör en mer noggrann genomgång av materialet göras, utifrån olika, mer tydligt definierade klassdefinitioner, och i jämförelse med annat material av såväl andra rörelser som den svenska befolkningen i sin helhet. Att notera är också att undersökningen är genomförd i en utpräglad universitetsstad och i två storstäder med universitet, vilket troligen påverkar utfallet, både avseende utbildningsnivå och ålder (eftersom runt 80 procent av deltagarna kom från den stad som forumet hölls i). En av della Porta med fleras parallellundersökningar visar att det var färre studenter och fler äldre som deltog vid anti-krigsdemonstrationen 15 februari 2003 i Rom än i Genua, även om dessa grupper fortfarande är stora.²⁴

När det gäller fördelningen mellan kvinnor och män verkar de svenska forumdeltagarna skilja sig mot aktivisterna vid Genua Social Forum. Vid de tre svenska forumen var andelen kvinnor

¹⁸ Se exempelvis Jan Pakulski, ”Social Movements and Class: The Decline of the Marxist Paradigm”, i Louis Maheu (red), *Social Movements and Social Classes* (London: Sage, 1995), s 68.

¹⁹ För en diskussion om synen på ungdomar och politiskt engagemang i den svenska debatten, se Adrienne Sörbom, *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2002), s 15 ff.

²⁰ I Genuaundersökningen avser detta arbetslösa och tillfälligt anställda, vilket inte helt sammanfaller med vår egen kategori.

²¹ Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003, s 30. Avser dem som har eftergymnasialutbildning längre än två år. Det åldersmässiga urvalet i Ungdomsstyrelsens undersökning visar sig ligga väldigt nära den åldersfördelning vi själva har fått fram i vår undersökning. Deras åldersfördelning är enligt följande (vår fördelning inom parentes): yngre än 20 år: 18,9 procent (8,0 procent); 20-24 år: 27,0 procent (27,6 procent); 25-29 år: 29,5 procent (19,8 procent); 35-74 år: 24,6 procent (29,4 procent).

²² Johan Lindgren och Magnus Wennerhag, ”Sociala rörelser, heterogenitet och enhet – en kommentar med nedslag i två sociala forum”, *Fronesis* nr 16-17 (2004), s 112-115.

²³ Pakulski (1995), s 61.

²⁴ della Porta (2005), s 182.

56 procent och andelen män 44 procent. I Genua var andelen 43 respektive 57 procent. I den svenska rörelsekontexten tycks det alltså vara fler kvinnor aktiva.

Politisk bakgrund

Bilden av forumbesökarnas politiska engagemang och erfarenhet är relativt heterogen. Av de svarande uppger 64,1 procent att de är medlem i någon av de organisationer som deltar vid Skåne Social Forum, Göteborgs sociala forum respektive Stockholms sociala forum. Av dem som är medlemmar i en organisation som deltar vid forumet anger 14 procent att de enbart betalar medlemsavgift, 28 procent att de deltar på enstaka aktiviteter och 50 procent att de är aktiva i flertalet aktiviteter; 43 procent säger sig ha en organisatorisk roll och 9 procent uppger att de är anställda av organisationen, partiet eller nätverket i fråga. Dessa deltagare är alltså i tämligen hög grad politiskt aktiva, de är inte bara åsikts- eller livsstilskonsumenter.

Samtidigt tycks forumbesökarnas erfarenhet av andra aktiviteter organiserade av centrala aktörer inom den globala rättviserörelsen vara mer begränsad. 61 procent anger att de aldrig har medverkat på ett tidigare socialt forum. Här avviker naturligtvis Skåne Social Forum, eftersom det är den enda orten där ett lokalt socialt forum tidigare har arrangerats. 33 procent av de deltagande hade besökt detta tidigare forum, medan 55 procent ej hade deltagit på ett tidigare forum. I Stockholm hade 8 procent deltagit vid Uppsala sociala forum 2003.

Även deltagandet i demonstrationerna under EU-toppmötet i Göteborg 2001 tycks vara relativt begränsat: 31 procent anger att de deltog i dessa (Här avviker dock forumbesökarna i Göteborg – av geografiska skäl – då det av dessa var 48 procent som deltog i demonstrationerna). Tydligt avvikande från tendensen till lågt deltagande i tidigare aktiviteter för den globala rättviserörelsen är andelen som gick med i fredsdemonstrationerna som arrangerades över hela världen den 15 februari 2003. I dessa deltog 63 procent av dem som har svarat på enkäten. Måttan på tidigare engagemang inom rörelsen visar dock i sin helhet att en stor andel av forumbesökarna är relativt nya inom denna heterogena rörelsekontext, och att relativt många saknar tidigare erfarenheter av politisk aktivitet över huvud taget.

På samma sätt som i Genua fanns det på de tre svenska forumen en stor politisk och organisatorisk heterogenitet. I Lund deltog som sagt 110 olika organisationer, i Göteborg 70 och i Stockholm 130. Det var etablerade och oetablerade organisationer, små som stora. Bland dessa går det att återfinna miljöorganisationer som Svenska naturskyddsföreningen, traditionella vänsterorganisationer som SSU och SKP, solidaritetsorganisationer som Individuell människohjälp och Afrikagrupperna, fackföreningar som LO och SAC, människorättsorganisationer som Amnesty, nya globaliseringsinriktade organisationer som Attac och Globalisering underifrån, partier som miljöpartiet, och så vidare.

Det är svårt att säga att det är någon enskild organisation som dominerar medlemsmässigt. Av de totalt 180 organisationer som forumbesökarna anger att de är medlemmar i, är det ingen som har fler än 9 procent medlemmar närvarande, vilket är en siffra som tillkommer Attac. De därefter följande tjugo organisationerna med flest deltagande medlemmar är, från 6 till 1 procent, Amnesty, Ordfront, SAC, Ung vänster, Miljöförbundet jordens vänner, UBV (Utbildning för biståndsverksamhet), Vänsterpartiet, Individuell människohjälp, Rädda barnen, Greenpeace, Socialdemokraterna, Svensk-kubanska föreningen, Fältbiologerna, Röda korsets ungdomsförbund, Studenter mot krig, Miljöpartiet, SSU, ABF, Färnebo folkhögskola samt LO. Denna lista ger ett till synes ganska brett snitt på betydelsefulla organisationer i Folkrörelsesverige, även om tonvikten ligger på vänster-, miljö-, bistånds- och

solidaritetsorganisationer. Det är också tydligt att det rör sig om en blandning av organisationer med olika struktur: allt ifrån mer traditionella, såsom partier, fackföreningar och folkbildningsorganisationer, till nyare, såsom nätverk och NGO:s.

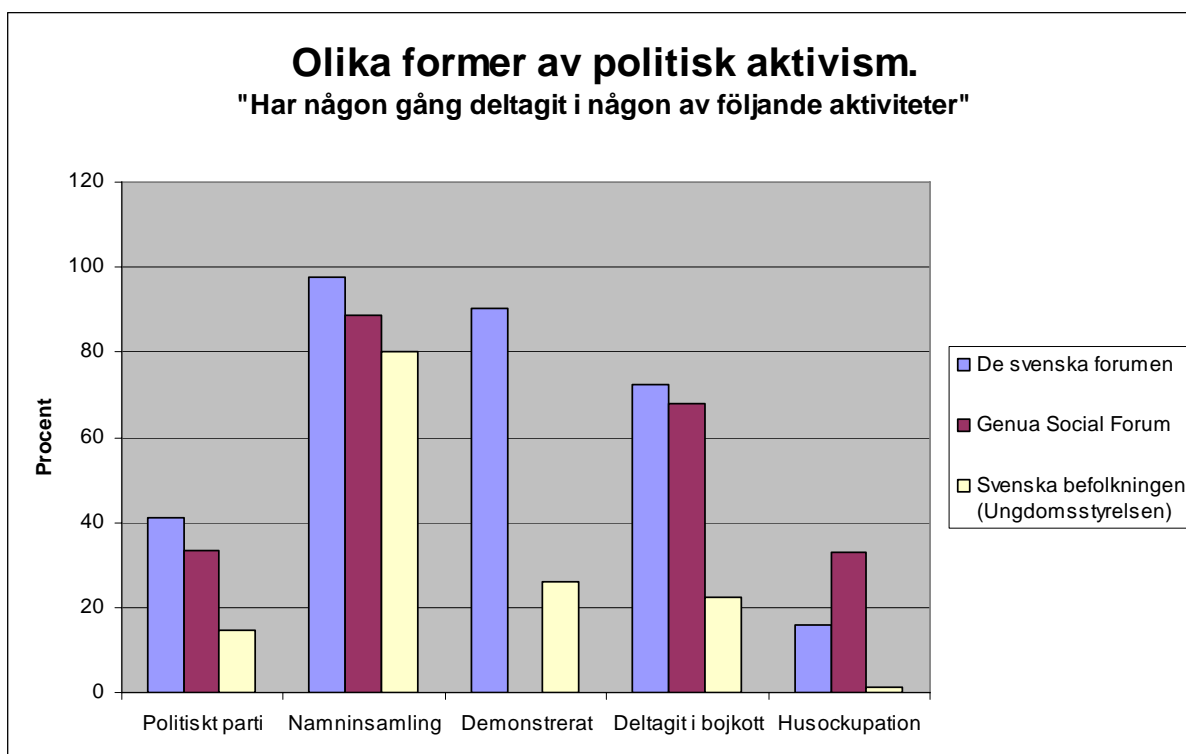
De flesta av de 64 procent som anger att de är med i en organisation som medverkar vid forumet är endast med i en organisation (65 procent), varav 24 procent av dessa anger att de är med i två medverkande organisationer och 11 procent att de är med i tre eller fler.

Inställning till politik

Sätten att arbeta politiskt tycks även skilja sig åt bland deltagarna. Om man ser till mer traditionella sätt att arbeta politiskt, såsom att arbeta inom ett politiskt parti, har 21 procent av forumdeltagarna under det senaste året varit aktiva i ett politiskt parti. Detta kan jämföras med att 41 procent någon gång har varit aktiva i ett politiskt parti (vilket inkluderar de som varit aktiva under det senaste året). Detta kan tyda på att de som tidigare varit aktiva inom ett parti nu har valt andra sätt att arbeta politiskt. Men i jämförelse med svenska befolkningen i sin helhet, är andelen forumbesökare med erfarenhet av partiarbete stort. I Ungdomsstyrelsens undersökning anger 15 procent att de någon gång har varit med i ett politiskt parti. Motsvarande siffra för Genuaundersökningen är 32 procent.

När det gäller andra former av politiska aktiviteter är det tydligt att en stor andel har demonstrerat under senaste året, 71 procent. Andelen som har demonstrerat någon gång över huvudtaget är 90 procent – att jämföra med 26 procent bland befolkningen i sin helhet.²⁵ För att nämna några andra sätt att arbeta politiskt, så har av forumbesökarna under det senaste året 53 procent delat ut flygblad, 11 procent deltagit i en "sit-in" (sittstrejk, trafikblockad eller liknande), 9 procent ägnat sig åt egendomsförstörelse i politiskt syfte, 5 procent strejkat och 15 procent spelat politisk gatuteater eller politisk musik. Man kan tänka sig att de olika sätten att agera politiskt skiljer sig åt mellan olika grupper bland forumdeltagarna, och att olika typer av politiskt agerande sammanfaller med eller utesluter varandra. För att kunna se sådana mönster krävs dock en mer noggrann analys av materialet.

²⁵ Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003. Avser "delta i lagliga demonstrationer".

Även när det gäller typiskt "individualpolitiska" handlingar, det vill säga sådant man med lätthet kan delta i utan att vara aktiv i en rörelse, har forumdeltagarna en större erfarenhet än befolkningen i sin helhet. Andelen som någon gång har deltagit i en bojkott av något slag (exempelvis att bojkotta ett varumärke eller en butikskedja) är så många som 72 procent, jämfört med 22 procent bland övriga befolkningen.²⁶

Om man jämför forumdeltagarnas förtroende för en rad politiska aktörer som representerar olika sätt att arbeta politiskt, förefaller det som om mer institutionaliserade aktörer har ett lägre förtroende. För sociala rörelser och föreningar anger 85 procent att de har "stort" eller "ganska stort" förtroende, medan motsvarande siffra för politiska partier är 33 procent. För fackföreningar i allmänhet är motsvarande andel 50 procent, medan 67 procent har stort eller ganska stort förtroende för bildningsförbund och tankesmedjor på vänsterkanten (på enkäten exemplifierat med LO idédebatt och ABF).

Mätt utifrån det balansmått²⁷ avseende förtroende som tillämpas i SOM-institutets undersökningar visar det sig dessutom att forumdeltagarna har lägre förtroende för politiska partier (-34) än befolkningen i sin helhet (-25). För fackföreningar är dock förtroendet större än hos övriga befolkningen.

Samtidigt är valdeltagandet bland forumdeltagarna högre än bland befolkningen i sin helhet. Av dem som var röstberättigade vid det senaste riksdagsvalet varierar valdeltagandet mellan 2 och 20 procent högre än hos motsvarande ålderkategori av den svenska befolkningen. Bland de yngre forumdeltagarna är skillnaden i valdeltagande gentemot befolkningen i sin helhet som störst. Dem som vid förra riksdagsvalet var mellan 19 och 24, har mellan 16 och 20

²⁶ Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003.

²⁷ De svarsalternativ som anger ett högre förtroende minus de som anger ett lägre förtroende. Detta jämförelsemått är lämpligt då SOM-institutet använder en femgradig skala i förtroendefrågor, medan vi själva (likt Andretta, della Porta med flera) använder en fyrgradig skala.

procent högre valdeltagande än motsvarande åldrar hos hela befolkningen. Endast 5 procent av dem som deltog i enkätundersökningen säger att de inte röstade eftersom de inte tror på den parlamentariska demokratin.

Det tycks bland forumbesökarna finnas en större erfarenhet av politiskt arbete och deltagande i såväl konventionella som okonventionella och traditionella som nyare former än bland befolkningen i sin helhet. Dessutom ger skillnader i erfarenheter forumbesökarna emellan ett relativt heterogent intryck. Men trots (eller kanske beroende på) det jämförelsevis stora engagemanget inom partipolitik är skepsisen till detta sätt att engagera sig relativt stor. Här kommer senare analyser att kunna visa på huruvida det är samma personer som har varit partipolitiskt aktiva som också är de som hyser lågt förtroende för partipolitik eller om det främst är de tidigare icke partipolitiskt aktiva.

Donatella della Porta menar i sin analys av Genuaundersökningen – i vilken hon även stödjer sig på fokusgruppsintervjuer – att en kritisk inställning till partipolitik är något som kännetecknar aktivisterna inom den globala rättviserörelsen. Denna hållning dock inte bara ses som en kritik mot traditionella politiska former, utan även som en kritik mot partipolitikens professionalisering och den försvagning av demokratin som skett under senare år. Samtidigt menar hon att uppvärderandet av andra sätt att agera politiskt, och kraven på att skapa nya demokratiska arenor, pekar på en vilja till att omdefiniera och bredda politikbegreppet. della Porta menar även att detta kan ses som en del i en större förändring av det politiska engagemangets former. Om 90-talet innebar en nedgång för engagemanget inom den institutionaliserade politiken till förmån för ”individualpolitik” eller solidaritetsarbete som inte syftade till att påverka samhället i stort, tycks den globala rättviserörelsen kunna kombinera skepsisen till traditionella former av politik med ett arbete för att förändra institutioner och globala orättvisor.²⁸ Det faktum att centrala grupper i Folkrorelsesverige är skeptiska till hur centrala politiska institutioner fungerar idag handlar alltså inte om att man tvivlar på demokratin, utan snarare att man vill ha mer av den.

Politikens transnationalisering

Att aktivisterna inom den globala rättviserörelsen söker nya vägar för politiskt handlande, framgår också tydligt när det gäller på vilken geografisk nivå de är politiskt aktiva och där de anser att de politiska institutionerna bör stärkas.

När det gäller deltagande i sociala forum utanför Sverige har forumbesökarna en relativt stor erfarenhet av detta. I de två europeiska sociala forum som har hållits i Florens respektive Paris har hela 9 procent deltagit. 5 procent har deltagit vid något av de World Social Forum som har arrangerats i Porto Alegre eller Mumbai. I relation till andelen forumbesökare som överhuvudtaget har deltagit i ett tidigare forum (oavsett om det är lokalt, på Europa- eller global nivå), som är 39 procent, borde man kunna betrakta denna andel som relativt stor.

Svaren på frågan om i vilken utsträckning man har deltagit i rörelse- eller föreningsaktiviteter på olika geografiska nivåer visar också på en relativt stor gränsöverskridande aktivism. När 24 procent anger att de deltar ”ofta” eller ”mycket ofta” i aktiviteter på nationell nivå, är motsvarande siffra för den globala nivån 11 procent. Att dessa svarsalternativ får 62 procent när det gäller den lokala nivån kanske inte är så uppseendeväckande, med tanke på att huvuddelen av rörelseaktiviteter bedrivs lokalt. Men samtidigt kanske fördelningen mellan

²⁸ Della Porta (2005), s 191 ff.

dessa nivåer pekar på en parallell avnationalisering av politiken, dels i riktning mot det lokala, dels mot det övernationella.

Som tidigare konstaterades har nya elektroniska kommunikationsformer som e-post och Internet inneburit nya förutsättningar för den transnationella aktivismen. Av forumbesökarna anger 46 att de någon gång haft mejlkontakt med rörelseaktivister i andra länder. Andelen som ofta eller mycket ofta har sådana gränsöverskridande mejlkontakter är 14 procent av alla forumdeltagare. Om transnationella politiska kontakter inom rörelser tidigare skedde via nationella rörelsefunktionärer, tycks den nya tekniken med dess nätverksform erbjuda fler möjligheter till direkta kontakter mellan gräsrotsaktivister i olika länder.

I den tidiga mediareporteringen om den globala rättviserörelsen benämndes dess aktivister ofta som ”anti-globalister”, med en tydlig anspelning på att protesterna var mot globaliseringen i sig och att aktivisterna egentligen gav uttryck för ett slags nationalism.²⁹ Utöver den gränsöverskridande politiska praktik som ovan har diskuterats, visar även de värderingsfrågor som ställdes i forumundersökningen att denna föreställning om att den globala rättviserörelsen skulle vara inriktad på att stärka nationalstaten inte stämmer. En av värderingsfrågorna handlade om vad man anser vara nödvändigt för att uppnå rörelsens mål. I påståendena ”Att globala institutioner som Världsbanken, WTO och IMF reformeras” och ”Att nya institutioner för globalt styre skapas” menade 73 respektive 65 att de instämde ”ganska mycket” eller ”helt”. Motsvarande siffra för påståendet ”Att de nationella regeringarna stärks” var 27 procent. Det finns dock mycket som talar för att det mellan olika segment av denna rörelsekontext finns olika åsikter i dessa frågor – där exempelvis aktivisternas syn på EU kan spela roll – vilket gör att en mer noggrann analys bör göras av dessa resultat. Trots detta förefaller det relativt tydligt att en stor majoritet av forumbesökarna anser att det är viktigare att reformera befintliga eller skapa nya globala institutioner, än att stärka nationalstaten.

Det faktum att resultaten sammanfaller från två enkätundersökningar gjorda i så pass geografiskt skilda rörelsekontexter som Sverige och Italien, i många avseenden dessutom i relation till de nationella befolkningarna, är något som i sig pekar på den gränsöverskridande karaktären hos den globala rättviserörelsen och dess aktivister. Likartade synsätt på politik och politiskt handlande och en likartad social sammansättning pekar på att den globala rättviserörelsen bör ses som ett tydligt gränsöverskridande politiskt fenomen.

Identitet och pluralism inom rörelsen

Graden av engagemang, politisk och organisatorisk tillhörighet, tidigare medverkan i den globala rättviserörelsens mobiliseringar, attityder och de sätt man väljer att arbeta politiskt förefaller i vårt material att skilja sig mellan olika grupperingar. Om nu aktörerna skiljer sig så pass mycket åt inom rörelsen, går det verkligen att tala om *en* rörelse?

En av de saker som först uppmärksammades med WTO-demonstrationerna i Seattle 1999 var den form som protesterna tog och hur de olika protesterande grupperna förhöll sig till

²⁹ Det tydligaste exemplet i den svenska debatten är det angrepp som en rad borgerliga politiker och samhällsdebattörer publicerade inför demonstrationerna mot internationella valutafonden IMF:s toppmöte i Prag hösten 2000, med rubriken ”Dags att stoppa huliganerna”. Attac och toppmötesprotesterna buntades av Alf Svensson med flera samman med Le Pen, Haider och högerextremism. A. Svensson et al, ”Alf Svensson om IMF-protesterna: ‘Dags att stoppa huliganerna’,” *Dagens Nyheter*, 26 september 2000.

varandra. En mångfacetterad protestform möjliggjorde ett sammanflöde av disparata politiska kamper. Ofta har detta illustrerats med de sköldpaddekostymerade miljöaktivister ("Turtles") som på Seattles gator gjorde gemensam sak med fackligt aktiva transportarbetare ("Teamsters"), trots att dessa grupper tidigare ansett sig stå i motsättning till varandra. De oenigheter som tidigare hade ställt dessa politiska aktörer mot varandra tycktes lämnas åt sidan och man inriktade sig istället på ett gemensamt upplevt problem ("globaliseringen"), eller snarare mot det som upplevdes vara roten till en rad disparata problem (miljöförstöring, privatiseringar, arbetslöshet, osv...). Samtidigt behöll de olika rörelserna, organisationerna och nätverken sin särart, sina olika politiska agendor och sina olika sätt att bedriva politik.

De forskare som studerade arbetarrörelsen runt förra sekelskiftet talade hellre om rörelsen än rörelser och såg mobiliseringar både som något som skapades av homogena arbetsförhållanden (den fordristiska fabriken) och som i sig bidrog till en politisk gemenskap som byggde på homogenitet (exempelvis den hierarkiska partiorganisationen). De forskare som reflekterade över sextiotalets pluralistiska och spretande rörelseaktivism, menade att förändringar i produktion och samhällsorganisation skulle leda till att den gamla rörelsen (arbetarrörelsen) skulle ersättas av "nya sociala rörelser". Den komplexitet och reflexivitet som kännetecknade dagens samhällen ansågs aldrig kunna producera en social rörelse utan snarare en mångfald av rörelser. Om det tidigare fanns en tydlig och central konflikt mellan arbete och kapital, ur vilken det skapades en rörelse, var uppkomsten av de "nya sociala rörelserna" inte ett uttryck för en grundläggande konflikt, utan en mångfald konflikter. Detta ansågs också återspegla sig i de nya icke-hierarkiska organisationsformer som "nya" rörelser som miljörörelsen, kvinnorrörelsen och fredsrörelsen stod för.³⁰

Men det som har skett under senare år, när "gamla" rörelser (som fackföreningar) har samarbetat med "nya" (som miljörörelser), och detta kring frågor som rör den ekonomiska globaliseringen, är att dessa olika aktörer agerar som en rörelse. De inte bara behandlas som en rörelse av medier och polisen, utan tycks identifiera sig som tillhörande samma rörelse.

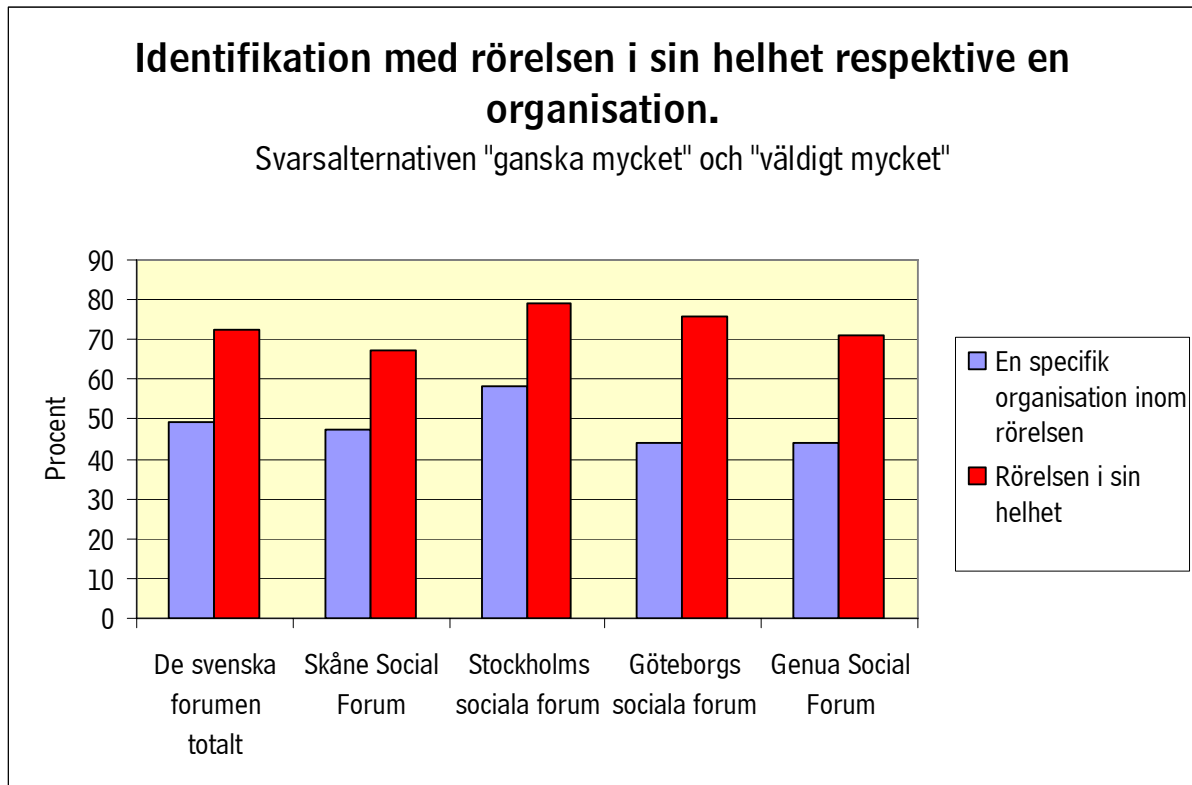
Frågan är då om identifikationen är större med den organisation man främst är aktiv i, eller med rörelsen i sin helhet. Är samarbetet mellan organisationer en tillfällig allians, för att det politiska intresset råkar sammanfalla, eller är rörelsen att betrakta som något som är större än sina delar? Vid såväl Genuaundersökningen som vid undersökningen av de tre svenska sociala forumen ställdes frågan om i vilken grad man identifierade sig, dels med en specifik organisation inom rörelsen, dels med rörelsen i sin helhet.

Av de svenska forumbesökarna anger 72 procent att de identifierar sig "ganska eller väldigt mycket" med rörelsen i sin helhet, medan endast 49 procent identifierar sig "ganska eller väldigt mycket" med en specifik organisation. Motsvarande siffror för Genuaundersökningen är 71 respektive 44 procent.

I sin analys av Genuaundersökningen menar Andretta, della Porta med flera att när det gäller åsikter, värderingar, identiteter, analyser och målsättningar, så är det just frågan om ekonomins globalisering – och de sociala och demokratiska problem denna är behäftad med – som tjänar som den punkt där olika politiska och organisatoriska utgångspunkter binds samman. De talar om att en yttre tolkningsram (av omvärlden, politiska målsättningar och strategier) håller samman sinsemellan olikartade tolkningsramar, med resultatet att olika förståelsehorisonter samordnas utan att helt smälta samman.³¹

³⁰ Lindgren och Wennerhag (2004), s 114-115.

³¹ Andretta, della Porta med flera (2003), s 98 ff.

De pekar också på hur ny teknik inom kommunikationsområdet (Internet, e-post, sms, m m) inte bara har förenklat kommunikationen inom och mellan rörelser, utan även förändrat deras självbild.³² Metaforer och organisationsmodeller hämtar teman från den nya informations- och kommunikationsteknologins värld, och tekniken blir sålunda inte bara ett redskap, utan även något som förändrar aktörernas världsuppfattning och värderingar. På samma sätt som Internet inte har något centrum, utan är ett utspritt och från ett oändligt antal punkter tillgängligt nätverk, där interaktionen fungerar enligt andra principer än en strikt hierarki, uppfattas den egna aktivismen och även demokratin i stort som något som främjas av decentraliserade, icke-hierarkiska och öppna maktstrukturer. Låt vara att man kanske inte alltid är icke-hierarkiska i sitt arbete, men motståndet mot hierarkier finns där.

I ytterligare andra delar av Genuaundersökningen talas det om att rörelsens icke-centralism och nätverksform går tillbaka till de experiment med organisationsformer som inleddes av sextiotalets rörelser, i kritik mot den centralistiska organisering man ansåg arbetarrörelsen stå för.³³

Den globala rättviserörelsens sätt att organisera sig i nätverksform tycks alltså kunna erbjuda möjligheter för olika politiska organisationer, partier och nätverk att delta i samma mobilisering utan att behöva ge upp sin identitet eller särart, samtidigt som aktörerna i stor grad identifierar sig med den övergripande rörelsen i sin helhet, och att de upplever sig vara del av *en* rörelse.

Materialet från de svenska forumen kan dock, i denna första analys, inte tydligt anses bekräfta eller motsäga denna beskrivning. Det som i någon mån styrker tesen om att rörelsens sätt att

³² A.a., s 72.

³³ A.a., s 78.

organisera sig möjliggör samtidig enhet och mångfald, skulle i så fall vara det faktum att materialet från de tre svenska orterna uppvisar i stort sett identiska resultat både när det gäller mångfald och enhet. Undersökningen behövs dock fördjupas när det gäller frågor som vilka grupper det är som identifierar sig och vilka som inte gör det, och om detta går att koppla till de frågor om synsätt på politik och viktiga politiska frågeställningar som också ställdes i enkäten (och som inte har redovisats här). Det handlar också om att se på hur forumen konkret hanterar dessa organisatoriska och politiska frågor, i mer kvalitativ bemärkelse.

Avslutning

I denna text har jag försökt att ge en bakgrund till framväxten av den globala rättviserörelsen, och reda ut vad i senare års mobiliseringar och protester som egentligen är ”nytt” och vad som är äldre företeelser med en längre historia. Jag har även försökt att ge en bild av den mångfald av olika aktörer som möts inom ramen för denna rörelse, så långt det nu är möjligt när främst den svenska och europeiska rörelsekontexten har diskuterats och det gäller en rörelse som har global spridning.

Olika synsätt på politik och påverkan bland aktivister inom den globala rättviserörelsen har diskuterats, och deras olika hemhörighet bland olika typer av organisationer och rörelser har redovisats, i relation till enkätmaterialen från de tre sociala forumen. En diskussion har förts hur man kan förstå det faktum att det är fler som identifierar sig med rörelsen i sin helhet, än med sin enskilda organisation. Det har också handlat om hur rörelsens olikheter tycks kombineras till en gemensam strävan för att skapa mer demokratiska och rättvisa former av politik och samhällsorganisation, för att råda bot på de demokratiska underskott och den nyliberala politik som har karaktäriserat senare års omstruktureringar av ekonomi och samhälle.

Tydligt i materialet från de svenska lokala sociala forumen är att den globala rättviserörelsen attraherar många ungdomar, i en tid då ungdomars bristande politiska engagemang ofta lyfts fram som ett problem för demokratin. Det är dock svårt att säga att detta pekar på att den globala rättviserörelsen främst skulle vara en ungdomsrörelse, då undersökningar av andra arrangemang som den globala rättviserörelsen har organiserat visar på en större åldermässig spridning. Noteras kan också att även 60-talets radikaliseringsvåg från början hade sin bas bland ungdomar och studenter, men kom senare att breddas.

Det finns även en stor konsistens mellan materialet från de tre olika orter som undersökningen genomfördes på, och dessutom i relation till liknande undersökningar i ett annat land, vilket visar att det finns fog för att tala om de sociala forumen som ett uttryck för *en* rörelse med större geografisk spridning.

På många sätt märks hur aktivismen inom den globala rättviserörelsen inte bara är ett uttryck för intresse i de politiska frågor som rör globaliseringen, utan att den i sig är ett gränsöverskridande fenomen. Detta gäller inte bara det faktum att vår egen undersökning uppvisar väldigt likartade resultat med en undersökning gjord i ett annat land. Detta märks exempelvis även i att deltagandet vid rörelsearrangemang i andra länder tycks vara relativt stort, att kontinuerlig kommunikation förekommer med rörelseaktivister i andra länder och att man i relativt stor utsträckning anser sig vara aktiv på andra geografiska nivåer än den nationella. Även när det gäller attityder till hur demokratin bör stärkas finns ett tydligt fokus på behovet av globala lösningar.

Det är också tydligt att det bland aktivister inom den globala rättviserörelsen finns en skepsis till och ett lågt förtroende för etablerade politiska former såsom partipolitiken, och det sätt på vilket denna utvecklats under senare år. Skepsisen innebär dock inte ett ifrågasättande av demokratin i sig, utan bör snarare ses som ett uttryck för att man söker nya vägar för politisk påverkan och nya former för att förnya och bredda demokratin. Kritiken går heller inte att förstå som att antingen de nationella eller de globala institutionerna skall bejakas i sin nuvarande form, utan mer som krav på generella förändringar för att stärka demokratin på alla nivåer. Motståndet till politikens professionalisering, det demokratiska underskottet och den nyliberala ekonomiska politiken låter sig kombineras med viljan att genom aktivism inom en rörelse söka nya vägar till en mer demokratisk och rättvis värld.

Detta är en oredigerad version av den slutligt publicerade texten.